

Předarchivní péče ve Spolkové republice Německo¹

/ Zbyšek Stodůlka /

Má-li tento příspěvek představit předarchivní péči u našeho západního souseda, je třeba na úvod přiznat, že vzhledem k decentralizované struktuře veřejných archivů, právní svrchovanosti jednotlivých spolkových zemí v otázce archivnictví, probíhající reformě německého archivního práva a nerovnoměrnému stavu nakládání s dokumenty v digitální podobě na spolkové a zemské úrovni, nemůže být výsledek v žádném případě vyčerpávající. Pozornost tudíž soustředí na popis hlavních principů a východisek, ze kterých německé veřejné archivy ve své činnosti vycházejí, i některým aktuálním problémům, se kterými se musí vyrovnat.

Pojem předarchivní péče v německé, stejně jako v české legislativě, bychom v německém slovníku hledali marně. Podobným výrazem je označení „archivní péče“ (Archivpflege), kterou definuje například hamburský zemský archivní zákon jako úlohu archivu radit původcům při správě a zajištění dokumentů s ohledem na jejich archivování. Je také možné se setkat s termínem úřední poradenství (behördliche Beratung). Dále je možné se setkat s označením předarchivní procesy (vorarchivische Prozesse), které je však ryze novým termínem souvisejícím zejména se zajištěním některých aspektů životního cyklu u dokumentů v digitální podobě. V německé archivní terminologii termín archivování (Archivierung)² zahrnuje činnosti, při kterých se ze záznamů (Aufzeichnungen) vzniklých správní činností (Verwaltungsarbeit) stávají archiválie a představuje následující kroky: určení potenciálních archiválií archivem (Erfassung), dále

1 PhDr. Tomáš Kalina se autorsky podílel na zpracování části věnované popisu činnosti Spolkového archivu na s. 355-365.

2 Menne-Haritz, Angelika: Schlüsselbegriffe der Archivterminologie. Lehrmaterial für das Fach Archivwissenschaft (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg 20). Marburg 2000, s. 44an.

hodnocení dokumentů (Bewertung),³ převzetí a zpracování vybraných archiválií (Erschließung), trvalé uložení (Erhaltung) a zpřístupnění (Bereitstellung).

V úvodní části příspěvku je nastíněna současná struktura německých archivů, dále jsou představeny hlavní zásady i odlišnosti mezi legislativní úpravou archivnictví na spolkové úrovni a archivní legislativou jednotlivých spolkových zemí. Závěrečná část se soustředí na současné zhodnocení stavu diskuse německých archivářů o způsobu hodnocení a praktickému přiblížení předarchivní péče Spolkového archivu (Bundesarchiv).⁴ Problematiky vývoje archivnictví v Německé demokratické republice⁵ a také problematice životního cyklu dokumentů v digitální podobě⁶ se příspěvek dotýká pouze okrajově a zájemce o toto téma odkazuje na příslušná analytická či syntetická zpracování.

Struktura archivů a archivní legislativa

Německé archivnictví je decentralizované a odráží jak historický vývoj územních celků, tak také vývoj jejich veřejnoprávních institucí (univerzity, nadace, veřejnoprávní korporace).⁷ Na spolkové úrovni je klíčovým archivním právním předpisem Zákon o zabezpečení a využití archiválií

3 U původců, kteří vykonávají spisovou službu a dokumenty ukládají ve svých spisovnách, předchází vlastnímu hodnocení ještě vyřazení dokumentů (Aussonderung) ze spisovny (Registatur; Alt-Registatur). Německá archivní terminologie používá termín „Bewertung“ jako „hodnocení“ dokumentů. K problematice překladu tohoto pojmu blíže Čtvrtník, Mikuláš, *Teorie „macroappraisal“ v pojetí Terryho Cooka a otázka archivního hodnocení*, *Archivní časopis* 59, č. 4, 2009, s. 314–336, zde 315an.

4 Detailní seznámení s činností Spolkového archivu bylo umožněno díky výměnným pobytům, které vykonali pracovníci Národního archivu: v roce 2006 PhDr. Tomáš Kalina a Ing. Miroslav Kunt, v roce 2010 Mgr. et Mgr. Karolína Šimůnková a Mgr. Zbyšek Stodůlka a v roce 2011 PhDr. Tomáš Kalina a PhDr. et Ing. Milan Vojáček, Ph.D.

5 Přehledně Schreyer, Hermann: *Das staatliche Archivwesen der DDR: ein Überblick*. Düsseldorf 2008; Becker, Irmgard Ch. – Hirsch, Volker – Wenz-Haubfleisch, Annegret (Hrsg.): *Neue Strukturen – bewährte Methoden? Was bleibt vom Archivwesen der DDR*. Beiträge zum 15. Archivwissenschaftlichen Kolloquium der Archivschule Marburg. (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg 53). Marburg 2011.

6 Menne-Haritz, Angelika: *Akten, Vorgänge und elektronische Bürosysteme. Mit Handreichungen für die Beratung von Behörden* (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg 25). Marburg 1996.

7 K tomuto vývoji přehledně Indra, Bořivoj: *Archivnictví ve Spolkové republice Německo*. Sborník archivních prací 41, 1991, s. 113–149.

spolku⁸, který upravuje činnost Spolkového archivu. Tímto zákonem se při zpřístupňování fondů řídí i další archivy spolkové úrovně, a to Politický archiv ministerstva zahraničí (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes)⁹ a Tajný státní archiv německého kulturního dědictví (Das Geheime Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz),¹⁰ i když jsou zřízeny na základě zvláštních zákonů. Ke spolkovým archivům patří také Parlamentní archiv Německého spolkového sněmu (Das Parlamentsarchiv) a Archiv Spolkové rady.¹¹

Na úrovni jednotlivých spolkových zemí je archivnictví kodifikováno skrze 16 zemských archivních zákonů,¹² které definují archiválie ve správě země, činnost zemských (historicky někdy označovaných jakožto státních) archivů, povinnosti veřejnoprávních původců navrhovat dokumenty k hodnocení, podmínky zpřístupňování archiválií a také rámcové podmínky funkce komunálních a jiných veřejných archivů. Klíčovou úlohu na zemské úrovni vykonávají zemské archivy. Další veřejné

-
- 8 Pro lepší přehlednost jsou při citacích zákonů dále uváděny pouze úřední zkratky a v hranatých závorkách je uvedeno datum poslední novelizace: Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut des Bundes (Bundesarchivgesetz - BArchG) vom 6. Januar 1988 [5. 9. 2005]
- 9 Právní postavení a funkce jsou definovány v § 10 Gesetz über den Auswärtigen Dienst (GAD) vom 30. August 1990.
- 10 Gesetz zur Errichtung einer Stiftung „Preußischer Kulturbesitz“ und zur Übertragung von Vermögenswerten des ehemaligen Landes Preußen auf die Stiftung vom 25. Juli 1957 [14. 11. 2011].
- 11 Blüze Ullmann, Angella: In eigener Zuständigkeit. Der Deutsche Bundestag hat eine neue Archivordnung. Der Archivar 62, č. 3, 2009, s. 260–264.
- 12 Gesetz über die Pflege und Nutzung von Archivgut in Baden-Württemberg (LArchG BW) vom 27. Juli 1987 [1. 7. 2004]; Bayerisches Archivgesetz (BayArchivG) vom 22. Dezember 1989 [16. 12. 1999]; Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut des Landes Berlin (ArchGB) vom 29. November 1993 [15. 10. 2001]; Gesetz über die Sicherung und Nutzung von öffentlichem Archivgut im Land Brandenburg (BbgArchivG) vom 7. April 1994 [13. 3. 2012]; Gesetz über die Sicherung und Nutzung öffentlichen Archivguts im Lande Bremen (BremArchivG) vom 7. Mai 1991 [16. 5. 2006]; Hamburgisches Archivgesetz (HmbArchG) vom 21. Januar 1991 [16. 6. 2005]; Hessisches Archivgesetz (HArchivG) vom 18. Oktober 1989 [5. 7. 2007]; Archivgesetz für das Land Mecklenburg-Vorpommern (LArchivG M-V) vom 7. Juli 1997 [20. 7. 2006]; Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut in Niedersachsen (NArchG) vom 25. Mai 1993 [5. 11. 2004]; Gesetz über die Sicherung und Nutzung öffentlichen Archivguts im Lande Nordrhein-Westfalen (ArchivG NRW) vom 16. März 2010; Landesarchivgesetz (LArchG Rh-Pf) von Rheinland-Pfalz vom 5. Oktober 1990 [28. 9. 2010]; Saarländisches Archivgesetz (SArchG) vom 23. September 1992 [1. 7. 2009]; Archivgesetz für den Freistaat Sachsen (SächsArchivG) vom 17. Mai 1993 [5. 5. 2004]; Landesarchivgesetz Sachsen-Anhalt (ArchG-LSA) vom 28. Juni 1995 [18. 6. 2004]; Gesetz über die Sicherung und Nutzung öffentlichen Archivgutes in Schleswig-Holstein (LArchG SH) vom 11. August 1992 [8. 9. 2010]; Thüringer Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut (ThürArchivG) vom 23. April 1992 [16. 7. 2008].

archivy představují archivy samosprávných celků: samosprávné okresy (Landkreise) a obce (Gemeinde), dále vysoké školy a univerzity, archivy veřejnoprávních médií nepodílejících se na hospodářské soutěži a dalších subjektů označovaných jako právnické osoby veřejného práva.¹³ V německém archivnictví platí obecná zásada, že pokud je nějakým právním předpisem stanovena povinnost veřejnoprávním i soukromoprávním subjektům uchovat dokumenty vzniklé z jejich činnosti, mohou ji zajistit vlastními silami (Eigenarchivierung), nebo ve vzájemné spolupráci, a až v posledním případě skrze veřejné archivy. Církevní obce nepodléhají, vzhledem k ústavou zaručené svobodě vyznání, legislativní úpravě v oblasti archivnictví zemské nebo spolkové, mají však rozsáhlou síť vlastních archivů s centralizovanou strukturou.¹⁴ Politické strany ukládají archiválie v archivech při svých politických nadacích, i když je jejich činnost hrazena z veřejných prostředků.¹⁵ Vedle zavedených archivů politických stran se od 80. let v SRN konstituují také tzv. svobodné archivy (Freie Archive) nebo také archivy hnutí (Bewegungsarchive). Jsou financovány na základě soukromé nebo veřejné podpory s cílem uchovat archiválie nových sociálních hnutí, povětšinou časově omezených protestních občanských aktivit (mírové hnutí, hnutí proti apartheidu, ekologické iniciativy atd.).¹⁶ Podnikatelské subjekty nemají sta-

-
- 13 Schmidt, Christoph: Sorge um Sonstiges. Zur Archivierung von Unterlagen juristischer Personen des öffentlichen Rechts in NRW und anderswo. *Der Archivar* 61, č. 2, 2008, s. 191–199.
 - 14 Evangelická církev upravila své archivnictví vlastní zákonnou úpravou - Kirchengesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut der Evangelischen Kirche in Deutschland (EKD-Archiv-Gesetz) vom 9. November 1995; luteránská církev, v tomto případě středního Německa, sjednotila dosavadní právní úpravu skrze Kirchengesetz zur Vereinheitlichung des Archivrechts in der Föderation Evangelischer Kirchen in Mitteldeutschland vom 18. November 2006; katolická církev upravuje archivnictví svých diecézních archivů, archivů řádů a dalších církevních organizací skrze Anordnung über die Sicherung und Nutzung der Archive der katholischen Kirche (Beschluss der Vollversammlung der Deutschen Bischofskonferenz vom 19. September 1988). Cenný popis praxe předarchivní péče u evangelické církve přináší Osterfinke, Ingrund: Bewertung von Registraturgut in kirchlichen Archiven. *Archivpflege in Westfalen und Lippe* 48, 1998, s. 27–31; ke katolické církvi pak Pfister, Peter: Neue Aufgaben kirchlicher Archive. *Archivalische Zeitschrift* 88, 2006, s. 709–723.
 - 15 Blíže k přehledu jejich činnosti Schneider, Michael: Von zentraler Bedeutung für die Zeitgeschichtsforschung: Die Archive der politischen Stiftungen. In: Kretzschmar, Robert (Hrsg.): *Archive und Forschung. Referate des 73. Deutschen Archivtags 2002 in Trier*. (Der Archivar. Mitteilungen für deutsches Archivwesen, Beiband 8). Siegburg 2003, s. 123–130.
 - 16 Přehledně Bacia, Jürgen – Leidig, Dorothee: Geschichte von unten im Abseits. Plädoyer für die Stärkung freier Archive. *Der Archivar: Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen* 59, č. 2, 2006, s. 166–172.

noveny žádné povinnosti stran uchování dokumentů vzniklých z jejich činnosti. Řada významných německých firem však zřizuje své podnikové archivy (např. Volkswagen Konzern Unternehmensarchiv ve Wolfsburgu). Menší společnosti mohou využít nabídky tzv. hospodářských archivů (Wirtschaftsarchive), které jsou ve své činnosti podporovány z veřejných i soukromých zdrojů.¹⁷

Vzhledem k již nastíněné decentralizované struktuře archivů dochází ke koordinaci jejich činnosti dvěma způsoby. Prvním je Konference archivních referentů spolku a zemí (Archivreferentenkonferenz – ARK), v rámci které vedoucí archivních správ spolku a zemí řeší společné problémy. Sestává z výborů a pracovních skupin, které následně formou doporučení navrhují společný konsensuální postup.¹⁸ Druhou, značně pestřejší skupinu, představují profesní svazy, z nichž nejvýznamnějším je Svaz německých archivářek a archivářů (Verband deutscher Archivarinnen und Archivare e. V. – VdA), který byl založen v roce 1946.¹⁹ V jeho rámci jsou zřízeny odborné skupiny na základě věcného zaměření jednotlivých archivů, které se zabývají diskusí a výměnou zkušeností při zasedáních v rámci sjezdu německých archivářů nebo dle potřeby.²⁰ Průřezově pak zasedají pracovní skupiny a to se zaměřením na vývoj diplomatiky ve 20. a 21. století, archivní hodnocení, archivní pedagogiku a historickou vzdělávací práci, vzdělání a profesní rozvoj a tradici nových sociálních hnutí. Součástí svazu je i několik zemských svazů a to z nových spolkových zemí. Komunální archivy koordinují svou činnost skrze Spolkovou konferenci komunálních archivů při německém městském sněmu (Bundeskonzferenz der Kommunalarchive beim Deutschen Städtetag), církevní archivy mají zastřešující organizace v podobě evangelického Svazu církevních archivů a katolické Spolkové konference církevních archivů. Profesioním sdružením archivářů hospodářských archivů je „Vereinigung deutscher Wirtschaftsarchivare“.

17 Blíže Kunt, Miroslav: Německé hospodářské archivy, Archivní časopis 50, č. 1, 2000, s. 18–21.

18 Výstupy ARK zveřejněny na stránce Spolkového archivu, on-line text dostupný [13. 11. 2012] z <http://www.bundesarchiv.de/fachinformationen/ark/index.html.de>.

19 Degreif, Dietrich (Red.): 50 Jahre Verein deutscher Archivare. Bilanz und Perspektiven des Archivwesens in Deutschland. Rererate des 67. Deutschen Archivatgs 1996 in Darmstadt. (Der Archivar. Mitteilungen für deutsches Archivwesen, Beiband 2). Siegburg 1997.

20 Jedná se o tyto pracovní skupiny: FA 1 – státní archivy, FA 2 – komunální archivy, FA 3 – církevní archivy, FA 4 – vrchnostenské a rodové archivy, FA 5 – hospodářské archivy, FA 6 – archivy parlamentů, politických stran a svazů, FA 7 – archivy médií, FA 8 – archivy vysokých škol a vědeckých institucí.

Historie takzvané první vlny německé archivní legislativy se začala psát na přelomu 80. let 20. století. V roce 1981, resp. 1983 mělo být stejně jako v předchozím desetiletém cyklu provedeno sčítání lidu. Proti němu se zvedla vlna odporu, umocněná jak občanským aktivismem tehdejšího mírového hnutí, tak obavami z následků využití výpočetní techniky při hromadném zpracování dat. Tato občanská iniciativa známá jako VOBOS (Volkszählungsboykott), podpořená i význačnými osobnostmi jako Günter Grass, vyústila v žalobu ke Spolkovému ústavnímu soudu. Ten na konci roku 1983 vynesl přelomový rozsudek, ve kterém definoval právo jednotlivce na sebeurčení v otázce ochrany osobních údajů. Důležitým prvkem bylo také konstatování, že práva občanů mohou být omezena pouze zákonou cestou, což se týkalo i práva na uchování výsledků tohoto sčítání a jeho dalším zpracování. Německá archivní legislativa, ať již na úrovni spolku nebo spolkových zemí, která byla v té době tvořena ministerskými nařízeními a směrnicemi, neodpovídala tomuto principu. Jako první byl červenci 1987 přijat archivní zákon Bádenska-Württemberska, který následoval v lednu 1988 archivní zákon spolku.²¹

Západoněmečtí archiváři vítali archivní legislativu zejména z důvodu zakotvení principů jejich práce a nastavení jasných pravidel, i když i to se ukázalo záhy jako ne zcela dostatečné. V každém případě se jednalo o výrazný pokrok. Rainer Polley, profesor marburské archivní školy, připomíná, že zejména pramenně orientovaní němečtí archiváři si v průběhu 20. století připadali jako „děvečky úřadů“ než jako kvalifikovaní odborníci k hodnocení trvalé hodnoty dokumentů a jejich významu pro budoucnost. Byli svázáni ve své práci nejen věcnými zákony, ale také nařízeními a předpisy svých původců nebo dokonce zvykovým právem.²² Kupříkladu v Bavorsku se museli zemští archiváři řídit při skartačních řízeních až do

21 K německé archivní legislativě komparativně zejm. Polley, Rainer: Variatio delectat? - Die Archivgesetze von Bund und Ländern im Vergleich. In: Polley, Rainer (Hrsg.): Archivgesetzgebung in Deutschland - Beiträge eines Symposiums (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg 18). Marburg 1991, s. 21–48; Manegold, Bartholomäus: Archivrecht. Die Archivierungspflicht öffentlicher Stellen und das Archivzugangsrecht des historischen Forschers im Licht der Forschungsfreiheitsverbürgung des Art. 5 Abs. 3 GG. Berlin 2002; Polley, Rainer (Hrsg.): Archivgesetzgebung in Deutschland. Ungelährte Rechtsfragen und neue Herausforderungen. Beiträge des 7. Archivwissenschaftlichen Kolloquiums der Archivschule Marburg (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg 38). Marburg 2003.

22 Polley, Rainer: Gesetzliche Einschränkungen der Bewertungskompetenz. In: Wettmann, Andrea (Hrsg.): Bilanz und Perspektiven archivischer Bewertung. Beiträge eines Archivwissenschaftlichen Kolloquiums (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg 21). Marburg 1994, s. 89–97, zde s. 90an.

vydání zemského archivního zákona v roce 1989 „Vyhláškou o vyřazování u státních ministerstev“ (Aussonderungsbekanntmachung der Staatsministerien) z roku 1932.²³ Okolo roku 2004 se rozproudily v různých spolkových zemích diskuse o novelizacích archivních zákonů, kterou, alespoň dle J. Friedricha Battenbergera, je možné označit jako začátek druhé vlny archivní legislativy.²⁴ Důvodem byla zásadní liberalizace zákona o svobodném přístupu k informacím v několika spolkových zemích, následně i spolku, a nutnost přizpůsobení archivního práva těmto změnám.

Paralelně, v roce 2007, byl zveřejněn návrh novely spolkového archivního zákona, tzv. „Expertenentwurf“ (zkráceně ArchivG-ProfE), tří právních akademických autorit, který se měl stát součástí nově zpracovávaného kodexu o informačním právu v širším slova smyslu. Cílem tohoto návrhu bylo zajistit modernizaci archivního práva nejen v souladu s mezinárodními trendy, ale zejména s ohledem na zcela nové právní zakotvení principu svobodného přístupu k informacím ve veřejné správě. Také se snažil v oblasti archivnictví zohlednit rostoucí úlohu supranacionálního výkonu exekutivní, zákonodárné i soudní moci Evropské unie. Návrh byl založen na precizních právních definicích archivního práva, které spolková legislativa zatím nereflektovala. Jedná se například o chybějící právní statut dokumentů převzatých do meziarchivu z důvodu jasné odpovědnosti vůči ochraně osobních údajů. Definuje také povinnost nabídnout dokumenty vzniklé z činnosti veřejnoprávního původce, které se staly majetkem soukromoprávního původce a to v reakci na postupnou privatizaci veřejných služeb. Legislativně zakotvuje i nakládání s dokumenty v digitální podobě, zejména umožnění převzetí databází spolkových úřadů, které jsou průběžně doplňovány.²⁵

Profesorský návrh v současnosti slouží především jako argumentační a inspirační východisko při diskusích o budoucnosti archivního práva v SRN. Od roku 2007 je připravován návrh nového spolkového archivního zákona, který by se měl vyrovnat jak s problematikým vztahem práva na ochranu osobních údajů, tak se stále rostoucím tlakem na zpřístupňování

23 Hetzer, Gerhard: Aktenaussonderung nach Vorschrift. Überlegungen zur Umsetzung des Bayrischen Archivgesetzes. *Archivalische Zeitschrift* 90, 2008, s. 23–34, zde s. 24an.

24 Battenberg, J. Friedrich: Archivgesetznovellierungen in den Ländern der Bundesrepublik Deutschland unter besonderer Berücksichtigung des Landes Hessen. *Archivalische Zeitschrift* 90, 2008, s. 7–22, zde. 7an. Jednalo se zejména o výstupy diskuse v rámci 99. ARK ve Schwerinu v září 2004 a následně 100. ARK z března 2005 v Mnichově.

25 Schäfer, Udo: Prospektive Jurisprudenz – proaktive staatliche Archive. Zum Professorenentwurf eines Archivgesetzes des Bundes. *Archivalische Zeitschrift* 90, 2008, s. 93an.

dokumentů.²⁶ Dosud však návrh setrvává ve stádiu diskusí, respektive žádostí odborné archivní veřejnosti k účasti na formulování jeho konečné podoby. Je zřejmé, že se jazýčky vah v případech pokrokovějšího zemského zákonodárství povážlivě vychýlily na stranu principu práva na svobodný přístup k informacím. V této podobě znamená faktické zrušení dosavadní právní zásady omezeného přístupu k archiváliím po dobu ochranné lhůty (Schutzfrist, Sperrfrist). Ta je u většiny archiválií spolkové úrovně stanovena na 30 let, u osobních spisů 30 let od úmrtí osoby, eventuelně 110 let od narození. Zemská úprava se stanovuje lhůty mezi 10 a 30 lety, u osobních spisů mezi 10 až 30 lety od úmrtí, eventuelně 90 až 110 let od narození. Na zemské úrovni již podobná zkušenost existuje a to v případě Bavorska, kde je od roku 2007 v platnosti zákon o informacích z oblasti životního prostředí, který stanovil veřejné správě, zemský archiv nevyjímaje, povinnost zpřístupnit na vyžádání informace bez ohledu na omezení stanovené zemským archivním zákonem.²⁷

Srovnání spolkové a zemské legislativy s ohledem na předarchivní péči

Spolkový archivní zákon charakterizuje archiválie jako dokumenty vzniklé z činnosti stanovených původců, které mají trvalou hodnotu (bleibender Wert). Jsou to „ústavní orgány, úřady a soudy, se spolkem související korporace, ústavy a nadace veřejného práva“ (§ 2 odst. 1 ArchG). V zemských archivních zákonech se nachází širší výběr definic, vedle výše zmíněného to také může být „historická hodnota“ (historischer Wert) a „hodné k archivování“ (archivwürdig). Je to dáno nejen rozdílnou dobou vzniku těchto zákonů, ale také různými výsledky odborných debat na zemské úrovni i politickými vlivy při legislativním procesu. Zemské archivní zákony umožňují veřejným archivům převzít i archiválie vzniklé z činnosti samosprávných korporací nebo právnických osob veřejnoprávního charakteru, které mají povinnost trvale ukládat archiválie ve vlastní působnosti nebo archiválie vzniklé z činnosti fyzických i právnických osob soukromoprávního charakteru (např. jako depositum § 5 ArchG-LSA).

Nejčastěji se objevuje definice jako například v Bádensku-Württembersku „úřady, soudy a jiná místa země“ (§2 odst. 1 ArchG BW),

26 Martin-Weber, Bettina: Zur Novellierung des Bundesarchivgesetzes. Mitteilungen aus dem Bundesarchiv 18, č. 1. 2010, s. 9–19.

27 Ksoll-Marcon, Margitt: Ist die Zugangsregelung zu Archivgut im Bayrischen Archivgesetz noch zeitgemäß. Archivalische Zeitschrift 90, 2008, s. 51–64, zde 51an.

ale také se lze setkat s bližším označením „ostatní veřejná místa země“ (§ 2 odst. 1 BayArchivG), v některých zemských zákonících upřesněny o „ústavní orgány“ a „právnícké osoby veřejnoprávního charakteru“ (§ 1 odst. 1 HmbArchG) a jejich „organizace“ (Braniborsko, M-V). Některé zemské archivní zákony zahrnují mezi „veřejná místa“ i soukromoprávní nadace, a to v případě, kdy země nebo její právní předchůdce tuto nadaci založil nebo poskytnul nadaci převážný majetek. Zahrnuje pak i právnícké osoby soukromoprávní povahy, které se neúčastní hospodářské soutěže, v nichž má země větší než poloviční podíl (např. § 6 odst. 2 HArchivG).

Základním principem však zůstává, že zemské archivy provádějí výběr u původců, kteří v dané spolkové zemi vykonávají veřejnou úlohu. V německé archivní teorii i praxi se přitom ustálil úzus, že není pro definici původce klíčová právní forma nebo veřejnoprávní charakter původce, ale vnímání jeho veřejné úlohy.²⁸

Spolkový archivní zákon charakterizuje dokumenty, které jsou původci povinni nabídnout jako „spisy, písemnosti, mapy, plány, nosiče dat, obrazu, filmu a zvuku a ostatní záznamy...“ (§ 2 odst. 8 BArchG). Zemské archivní zákony, které takto taxativně označují dokumenty, které mají být navrženy k výběru (např. § 2 odst. 1 BayArchivG), nebo až vybrané archiválie (např. § 2 odst. 1 SArchG).

Ve spolkovém i některých zemských zákonech, např. berlínském, hamburském, meklenburském-Předního Pomořanska, jsou archivy výslovně zmocněny poskytovat metodickou pomoc svým původcům při správě a zajištění dokumentů s ohledem na jejich pozdější archivaci (např. § 2 odst. 8 odst. 10 BArchG; § 2 odst. 4 ArchGB). V braniborském zemském archivním zákoně je zemský archiv oprávněn poskytovat metodickou pomoc nejen původcům, ale i veřejným archivům.

Některé zemské zákony obsahují u výčtu dokumentů k navržením i dokumenty v digitální podobě a to včetně programů k jeho využití (např. § 2 odst. 1 BayArchivG). Berlínský archivní zákon stanoví původcům povinnost nabídnout digitální dokumenty včetně jejich změn a doplňků, přičemž rozsah a způsob předání má být uskutečněn nejen po

28 Manegold, B.: Archivrecht, s. 199, cit. dle Treffeisen, Jürgen: Anbieterspflicht staatlicher Unterlagen zwischen Theorie und Praxis. In: Polley, Rainer (Hrsg.), Anbieterspflicht von Unterlagen öffentlicher Stellen an die Archive: Rechtslagen, Probleme, Lösungswege. Beiträge zu einem Workshop am 27. November 2008 an der Archivschule Marburg. Herrn Dr. Herbert Günther zum 65. Geburtstag (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg 50). Marburg 2011, s. 45–77, zde s. 47.

dohodě archivu s původcem, stejně jako v řadě jiných zemských archivních zákonů, ale také s berlínským pověřencem pro ochranu osobních údajů (§ 4 odst. 3 ArchGB).

Původcům stanovená povinnost navrhnout dokumenty vzniklé z jejich činnosti zahrnuje prosté označení „dokumenty“, někdy upřesněno jako „všechny dokumenty“, v Berlíně jsou to „veškeré dokumenty“, v Braniborsku doplněné o důraz na „nezměněné dokumenty“, Dolní Sasko pak požaduje „písemnosti“. Z povinnosti nabídky jsou vyjmuty dokumenty obsahující listovní, poštovní nebo telekomunikační tajemství (§ 2 odst. 1 BarchG). Některé zemské zákony, např. hamburský (§3 odst. 2 HmbArchG), tuto formulaci upřesňují, např. o dokumenty, jejichž „odhalení by zapříčinilo porušení ústavou zaručeného práva na soukromí“ (Unverletzlichkeit der Wohnung) nebo o ty, které mají být zničeny nebo smazány podle služebních nebo pracovněprávních předpisů.

Jak se již ukázalo na postupu přijímání archivní legislativy, klade německá legislativa mimořádný důraz na ochranu osobních údajů. Při zpracování osobních údajů pro původce, a přeneseně také pro archivy, platí zásada, že údaje, které jsou zpracovány v rozporu se zákonem, musí být smazány (§ 2 odst. 7 BarchG). Jedná se především o povinnost vymazat po uplynutí stanovených lhůt některé záznamy rejstříku trestů a rejstříku mladistvých, striktně stanovené lhůty pro zpracování osobních údajů v trestním řádu, lhůty pro smazání záznamů v centrálním registru dopravy a záznamy z osobních spisů úředníků, kterým se v disciplinárním řízení neprokázala vina. V SRN tak již došlo i k soudnímu sporu, kdy žadatel požadoval zničení archiválií, obsahujících neoprávněně shromážděné osobní údaje.²⁹ Některé zemské zákony, např. sárský, však upravují tuto problematiku ve prospěch archivů a výslovně uvádějí, že povinnost nabídky platí i pro dokumenty, které musí být zničeny na základě spolkových a zemských zákonů. Neoprávněně shromážděné osobní údaje však musí být zničeny vždy (§ 8 odst. 2 SarchG).

Stejně jako spolkový zákon, tak i většina zemských archivních zákonů umožňuje po dohodě s původcem nenavrhovat dokumenty jednotného

29 Jednalo se o vyšetřování násilného trestného činu, jehož pachatel byl soudně prohlášen za nespěprávného. Soud rozhodl o oprávněnosti výběru dokumentu za archiválie, zároveň však vyděsil německou archivní veřejnost konstatováním, že rozhodnutí o výběru je správním aktem se všemi konsekvencemi z něho pramenícími. Blíže Polley, Rainer: Die deutschen Archivgesetze: Richterrecht, Kommentierungen, Forschung. Zum Problem des Anspruchs des Bürgers auf Vernichtung von Archivgut. *Archivalische Zeitschrift* 90, 2008, s. 65–89.

a zároveň bezvýznamného charakteru (§ 2 odst. 6 BArchG). Na zemské úrovni se v řadě zákonů požaduje nabídka exempláře (úředních) tisků, které původce zveřejnil (např. § 4 odst. 8 BbgArchivG).

Kritériem při hodnocení trvalé hodnoty dokumentů je „význam pro porozumění německých dějin, k zajištění oprávněných nároků občanů a pro zpřístupnění informací legislativě, správě a soudní pravomocí“ (§ 3 BArchG). V zemských zákonech se nachází podobné formulace, např. trvalá hodnota pro vědu a výzkum, pro porozumění minulosti a přítomnosti nebo k zajištění oprávněných nároků dotčených nebo třetích osob. Zároveň některé zemské zákony omezují svrchovanost archivu při hodnocení, neboť kritériem pro trvalou hodnotu je také povinnost dlouhodobého uložení, stanovená úředním předpisem (např. § 2 odst. 2 ThürArchivG).

Spolkový archivní zákon stanoví původcům navrhnout dokumenty k hodnocení poté, kdy nejsou potřebné pro jejich další činnost. Obecnou lhůtu nabídnout dokumenty po 30 letech od jejich vzniku, pokud není jiným právním předpisem stanovena lhůta delší, stanovuje v § 20 pro původce spolkové úrovně závazná „Směrnice pro zpracování a správu dokumentů ve spolkových ministerstvech“ z roku 2001.³⁰ Zemské zákony obsahují různé definice lhůty pro nabídku ve svých zněních. Zemský zákon Meklenburska - Předního Pomořanska stanoví lhůtu 30 let jako nepřekročitelnou i v případě, kdy původce dokument potřebuje pro svou činnost, výjimku tvoří pouze stanovení lhůty jiným právním předpisem. Například hesenský, hamburský aj. zákon stanovuje nepotřebné dokumenty vyřazovat bezodkladně či průběžně, po 30 letech od vzniku má nejpozději dojít k nabídce dokumentů. V Bavorském vyřazovacím oznámení³¹ je stanoveno několik lhůt. Předně by měli původci vyřazovat dokumenty v pravidelných časových odstupech, nejpozději co 10 let (čl. 5.1 Aussond-Bek), přičemž archivu mají být navrženy k převzetí nejpozději 30 let od jejich vzniku. To může být dále ovlivněno buď právním nebo správním předpisem nejvyššího státního úřadu nebo po přezkoumání na základě skutečnosti, že původce dokument stále potřebuje (čl. 6.3

30 Registraturrichtlinie für das Bearbeiten und Verwalten von Schriftgut in Bundesministerien (RegR). Berlin 2001, on-line text dostupný [13.11.2012] z http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2001/Moderner_Staat_-_Moderne_Id_50242_de.html?nn=102768.

31 Aussonderung, Anbietung, Übernahme und Vernichtung von Unterlagen (Aussonderungsbekanntmachung - Aussond-Bek) vom 19. November 1991 [11. 6. 2008].

Aussond-Bek). Dokumenty, které jsou dlouhodobě uchovávány na základě právního nebo správního předpisu mají být nabídnuty nejpozději padesát let od jejich vzniku (čl. 6.4 Aussond-Bek). Takoveto omezení prodloužení skartační lhůty chybí např. v zemském zákonu Bádenska-Württemberska, kde tudíž může být na základě nejvyšších zemských úřadů skartační lhůta libovolně dlouhá (§ 3 odst. 1 LArchG BW).

Rozdíl mezi zákony vynikne zejména při stanovení spouštěcího okamžiku skartační lhůty. Například zemský bavorský a saský zákon stanoví tento okamžik vznikem dokumentu, naproti tomu Bavorské vyřazovací oznámení takový okamžik stanoví vyjádřením vůle na papíru nebo jiném informačním nosiči (čl. 6.5 Aussond-Bek). Hamburský archivní zákon naopak posledním dokumentem ve spisu, v Meklenbursku-Předním Pomořansku je to poslední věcné zpracování dokumentu (§ 3 odst. 5 LArchivG M-V), v Durynsku jeho vyřízení. Zemský zákoník Meklenburska-Předního Pomořanska umožňuje po souhlasu nejvyššího zemského úřadu vyjmout z povinnosti nabídnout dokument po dobu, kdy se původce domnívá, že by její předání ohrozilo bezpečnost spolku nebo země (§ 6 odst. 2 LArchivG M-V).

Zatímco spolkový archivní zákon postrádá exaktní definici dokumentů, které již převzal do správy v meziarchivu a tento nedostatek by měl být řešen připravovanou novelou, řada zemských zákonů právně ošetřila tato převzetí následovně: Meziarchiválie (Zwischenarchivgut), jsou takové dokumenty, jejichž uchovávací (Verwahrungsfrist), respektive skartační lhůta (Aufbewahrungsfrist) ještě neuběhla, nebyla dosud posouzena jejich trvalá hodnota jakožto archiválie a byla průběžně převzata příslušným archivem. Dispoziční právo náleží předávajícímu místu (§2 odst. 4 LArchG Rh.-Pf). Berlínský archivní zákon umožňuje uložení bez uplynulých skartačních lhůt pouze ve výjimečném případě, na základě pověření státních míst.a uložení odpovídá původce a musí poté dokumenty nabídnout k hodnocení (§ 6 odst. 2 ArchGB). Hamburský zemský zákon používá zjednodušeného pojetí, kdy jsou meziarchiváliemi zemským archivem průběžně převzaté dokumenty, z nichž ještě nebyly vybrány části trvalé hodnoty (§2 odst. 3 HmbArchG). Zároveň stanoví, že pokud se nepoužijí ustanovení o zničení dokumentů z důvodu ochrany osobních údajů, uchovává archiv meziarchiválie, u nichž nebyla shledána trvalá hodnota až do doby, kdy původce či jeho právní nástupce nedá souhlas se zničením. Pokud se tak nestane do 20 let od převzetí, je archiv oprávněn tyto dokumenty vrátit zpátky (§ 4 odst. 5 HmbArchG).

Obsahově odlišný od předchozího je pojem „předarchiválie“ (Vorarchivgut), označující dokumenty, které jsou dlouhodobě uchovávány neboť jejich uchovávací, resp. skartační lhůta ještě neuběhla a které byly posouzeny jako archiválie a byly převzaty. Dispoziční právo náleží příslušnému archivu a platí ustanovení archivního zákona (§ 2 odst. 5 LArchG Rh.-Pf.).

Jak spolkový archivní zákon, tak některé zemské archivní zákony, stanoví provést rozhodnutí při hodnocení po dohodě (im Benehmen) s původcem (§ 3 BArchG). Některé zemské zákony však pověřují rozhodnutím o výběru pouze archivy. Formulace o součinnosti při výběru za archiválie je častou otázkou výkladu a zvykové praxe. Němečtí archiváři uvádí často příklady, kdy původci odmítají i po uplynutí skartačních lhůt navrhnout dokumenty k hodnocení. Zvykovou praxi prokazuje například činnost meziarchivu Spolkového archivu, kde probíhá hodnocení bez ohledu na tuto zákonem stanovenou povinnost.

Zemské archivní zákony také v některých případech stanovují lhůty, ve které má příslušný archiv rozhodnout o hodnocení dokumentů nebo je převzít, v opačném případě je původce oprávněn dokumenty zničit. Nejkratší lhůta pro rozhodnutí o trvalé hodnotě je tři měsíce v Meklenburku-Předním Pomořansku, a následně se pohybuje od čtyř měsíců (např. v Bavorsku pro dokumenty v digitální podobě), šest měsíců např. (Brandiborsko, Hamburk, Sasko aj.) až po jeden rok (např. Hesensko). Při odmítnutí převzetí nebo jeho neuskutečnění do roka je původce oprávněn dokumenty zničit (např. Berlín).

Praktické aspekty předarchivní péče na příkladu činnosti Spolkového archivu

Na počátku 90. let se v rámci německé archivářské obce rozvinula bouřlivá debata k teorii hodnocení, která se zdála být jen jednou z dalších vln dřívějších diskusí. Zahrnovala od poloviny 20. století otázky vyrovnání se s hromadně vznikajícími dokumenty (Massenakten) v podobě hodnocení celých spisoven (např. model Santeho a Rohra), a posléze v sedmdesátých letech snahu o nalezení dostatečně relevantní metody zachycující společenské hodnoty (Hans Booms nebo Carl Haase). Zatím poslední fáze debaty, která výrazně ovlivnila současné metody hodnocení u spolkového a zemských archivů, započal Bodo Uhl na

sjezdu archivářů jihozápadního Německa v roce 1990.³² Vystoupil zde s tezí, že se již nemá smysl dále pokoušet o nalezení teorie archivních hodnot, neboť ty by musely vycházet ze všeobecné (společenské) hodnotové vize, která ovšem v pluralistické společnosti není možná. Jako cestu viděl Bodo Uhl v precizování formálních kritérií hodnocení skrze důsledné podchycení praxe úřadů a spisové služby.³³ Tato diskuse se v následujících letech vyvinula především ve střet, zda má být archivní hodnocení zaměřeno na analýzu obsahu nebo analýzu procesů při tvorbě archiválie a také zda cílem hodnocení je poskytnout obraz o společenském vývoji nebo obraz o činnosti instituce. Jak soudí Robert Kretschmar, v pozadí debaty rezonoval i střet Archivní školy v Marburku, která svou profesní přípravu směřovala k modernímu pojetí spisové služby a Fachhochschule Postupim, kde byl preferován vzdělávací model archivář-historik.

Silnou stranou se ve sporu stali archiváři komunálních archivů, kteří se jasně postavili na stranu archivního hodnocení dle obsahu, neboť se dlouhodobě potýkali nejen s problémy obtížně rozpoznatelných stupňů rozhodování veřejné správy, ale také s možnostmi omezené tvorby vzorků pro sociálně-historický výzkum. Rozsah jimi hodnocených dokumentů vhodných pro vzorkování (např. dokumenty se vztahem k sociální podpoře) v rámci jednotlivých obcí totiž nebyl dostatečně statisticky relevantní. Jedinou cestu spatřovali v rozsáhlejší spolupráci archivů.³⁴

Takové řešení nabízel projekt vertikálního a horizontálního hodnocení (vertikale und horizontale Bewertung), který byl připraven Generálním ředitelství archivů Bádenska-Württemberska a jehož realizace započala v roce 1995. V několika fázích uskutečnil průzkum dokumentů zemské správy s cílem určit dokumenty, které mají trvalou

32 Rozbor diskuse o teorii hodnocení přináší souhrnně Uhl, Bodo: Die Geschichte der Bewertungsdiskussion. In: Wettmann, Andrea (Hrsg): Bilanz und Perspektiven archiverischer Bewertung. Beiträge eines Archivwissenschaftlichen Kolloquiums (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg 21). Marburg 1994, s. 11–35 a podrobně publikovaná disertace Buchholz, Matthias: Überlieferungsbildung bei massenhaft gleichförmigen Einzelfallakten im Spannungsverhältnis von Bewertungsdiskussion, Repräsentativität und Nutzungsperspektive. Eine Fallstudie am Beispiel von Sozialhilfeakten der oberbergischen Gemeinde Lindlar. Köln 2001.

33 Tuto debatu 90. let zachytil jeden z přímých účastníků a aktérů Kretschmar, Rudolf: Die „neue archiverische Bewertungsdiskussion“ und ihre Fußnoten. Zur Standortbestimmung einer fast zehnjährige Kontroverse. Archivalische Zeitschrift 82, 1999, s. 7–40, zde 8an.

34 Blíže např. Tiemann, Katharina: Bewertung von Massenakten in einer kleinen Kommunalverwaltung. Archivpflege in Westfalen und Lippe 48, 1998, s. 24–26.

hodnotu již při jejich vzniku. Principy tohoto spočívají v efektivitě a transparentnosti archivního hodnocení a sestávají ze dvou kroků. Prvním je analýza činnosti, kompetencí a funkcí původce a druhým je analýza dokumentů původce skrze nahlížení do vybraných dokumentů. Nejprve se jednalo o dokumenty vniklé z činnosti prezidia zemské vlády a od roku 1999 o dokumenty úřadů střední úrovně (Mittelbehörde). Klíčovou úlohu v tomto projektu hrálo angažování komunálních archivů v podobě „přesarchivního“ hodnocení (archivübergreifende Bewertung).³⁵

Když se následně v roce 2001 podařilo v rámci Svazu německých archivářek a archivářů vytvoření pracovní skupiny s názvem „Archivní hodnocení“ pod vedením Roberta Kretzschmara. Asi málokdo z nich tušil, jak výrazně a rychle dojde k ovlivnění dosud používaných metod hodnocení. Následující sjezd si již v jednom z panelů pokládal provokativní otázku: „Potřebuje německé archivnictví meziarchivy?“. V pozadí bylo možné postřehnout přesvědčení, že vypracováním modelů archivního hodnocení nebude v budoucnu nutné provozovat meziarchivy, jakožto instituce přejímající dokumenty s dosud neuplynulými skartačními lhůtami a soustředit se pouze na převzetí archiválií. To bylo výrazné zpochybnění dosud fungující praxe Spolkového archivu, založené na hodnocení dokumentů kombinujícím výhody posouzení ucelených částí agend s větším časovým odstupem. Matthias Rest z meziarchivu Spolkového archivu, který v tomto panelu vystoupil, obhajoval jejich význam jakožto účelného řešení dvou protichůdných potřeb. Na jedné straně původce, v tomto případě spolkové instituce, která má zájem se co nejekonomičtějším způsobem vyrovnat s dokumenty, které nepotřebuje, ale u kterých musí být dodržena skartační lhůta, na druhé straně archivu, který chce co nejdříve a v dostatečném rozsahu převzít dokumenty, u kterých posléze může ve vlastní kompetenci provést hodnocení. Významnou roli při provozu meziarchivů totiž v německém archivnictví hrají roli i ekonomické a personální ukazatele, které jsou

35 Schäfer, Udo: Funktionen öffentlicher Stellen als Grundlage archivischer Bewertung. Zum Stand des Projekts zur vertikalen und horizontalen Bewertung in Baden-Württemberg. In: Kretzschmar, Robert (Hrsg.): Methoden und Ergebnisse archivübergreifender Bewertung. Frankfurt am Main 2002, s. 13–21, zde s. 19. Bliže také Kretzschmar, Robert: Handlungsebenen bei der archivischen Bewertung. Strategische Überlegungen zur Optimierung der Überlieferungsbildung. Archivalische Zeitschrift 88, 2006, s. 481–509.

výrazně výhodnější u centralizovaných meziarchivů než u původců sídlících v centrech velkých měst.³⁶

V říjnu 2004 bylo přijato v rámci výše uvedené pracovní skupiny k archivnímu hodnocení stanovisko, které vedlo k následnému vytvoření společných vertikálních a horizontálních hodnotících modelů pro některé oblasti státní správy na úrovni spolkové a zemské. Jak uvádí toto stanovisko, hodnocení nejen formuje základnu historického výzkumu a budoucího historického poznání, ale umožňuje také kontrolu demokratických institucí. Doporučuje především provádět hodnocení dokumentů co nejdříve po jejich vzniku, vytváření hodnotících modelů ve spolupráci s původcem a jejich průběžnou aktualizaci, spolupráci archivů při hodnocení překrývajících se agend a doplňování archiválií podle dokumentačního profilu konkrétního archivu (včetně orální historie). Doporučuje také zapojovat do hodnocení vědecké a badatelské skupiny. Zároveň však stanovisko zdůrazňuje, že vytvoření i při existenci vertikálních a horizontálních hodnocení je v určitých případech nutné provádět nahlížením (Aktenautopsie). Jedná se zejména o případy nadřízených organizačních součástí. Stanovisko se dále zabývá obecnými zásadami tvorby vzorků při dokumentech stejného typu, zásadami hodnocení statistických materiálů, dokumentů v digitální a audiovizuální podobě.³⁷ V březnu 2011 bylo vydáno inovované stanovisko, ve kterém byla zaměřena pozornost na prohloubení dosavadní praxe a její pozitivní příklady s cílem dosáhnout vyšší komplexnost aplikace vertikálních a horizontálních hodnotících modelů.³⁸

V další části bude přiblíženo, jak se těmto změnám posledních let přizpůsobil největší z německých archivů. Předarchivní péči u většiny spolkových ústředních institucí a u jim podřízených organizací zajišťuje ve Spolkovém

36 Rest, Matthias: Die Zwischenarchive des Bundes im Spannungsfeld zwischen Sicherung und Nutzung. In: Kretzschmar, Robert (Hrsg.): Archive und Forschung. Referate des 73. Deutschen Archivtags 2002 in Trier (Der Archivar. Mitteilungen für deutsches Archivwesen, Beiand 8). Siegburg 2003, s. 205–219; srv. nejednoduchý personální a kapacitní stav meziarchivu na počátku 90. let Werner, Wolfram: Das Zwischenarchiv des Bundesarchivs in Hangelar – eine finale Erfolgsstory?. Mitteilungen aus dem Bundesarchiv 2, č. 1, 1994, s. 22–25.

37 Kretzschmar, Robert: Positionen des Arbeitskreises Archivische Bewertung im VdA – Verband deutscher Archivarinnen und Archivare zur archivischen Überlieferungsbildung. Der Archivar 58, č. 2, 2005, s. 88–94.

38 Pilger, Andreas: Ein neues positionspapier des VdA-Arbeitskreises „Archivische Bewertung“ zur Überlieferungsbildung im Verbund. Archivar 65, č. 1, 2012, s. 6–11. Jedná se např. o centrální databázi pozůstalostí (Zentrale Datenbank Nachlässe), kde mohou archivy vkládat své přírůstky nebo praxi výběru místních mimořádných případů při hodnocení dokumentů daňové správy a justice.

archivu referát B (Bundesrepublik Deutschland). Pro původce se sídlem v Berlíně je příslušné oddělení B1b, zatímco organizační součásti původců, které doposud zůstaly v Bonnu a okolí, náleží do péče druhé části téhož referátu B1a. Součástí obou referátů jsou dva spolkové meziarchivy, první v Sankt Augustin-Hangelar s kapacitou 43 000 bm a berlínský ve čtvrti Dahlewitz – Hoppegarten, který vznikl až po sjednocení Německa v roce 1997 s kapacitou 85 000 bm. Celkem náleží do péče oddělení B přes 90 spolkových ministerstev a ostatních ústředních úřadů a spolkových soudů a asi 250 veřejnoprávních společností, zařízení a nadací spolkového charakteru. Německá armáda i ministerstvo obrany ukládá své archiválie také u Spolkového archivu, ovšem v rámci samostatného oddělení „Militärarchiv“ ve Freiburgu im Breisgau.

Právní rámec tvoří pro oblast řízení spisové služby, vedle Spolkového archivního zákona, „Společný jednací řád pro spolková ministerstva“ z roku 2000³⁹ a již výše uvedená „Směrnice pro zpracování a správu dokumentů ve spolkových ministerstvech“. Tyto dokumenty měly již obecnou vazbu na standard pro nasazení informačních technologií ve veřejné správě, tzv. „DOMEA-Konzept“ z roku 1999, resp. verze z roku 2005, vytvořený Koordinančním a poradním úřadem pro informační technologie ve spolkové administrativě.⁴⁰ Tento standard vycházel z praxe vedení spisové služby v analogové podobě a zaváděl standardní pracovní postupy pro elektronickou komunikaci, zejména pro potřeby komunikace nově přesídlených ministerstev v Berlíně s původními aparáty v Bonnu. V praxi se však ukázal jako nedostatečný pro vlastní elektronické úřadování. V roce 2012 byl „DOMEA-Konzept“ nahrazen novou modulární koncepcí s názvem „Organizační koncept správní činnosti“ (Organisationskonzept elektronische Verwaltungsarbeit), která obsahuje i analýzu proč se nepodařilo naplnit předchozí koncept „bezpapírového úřadování“. Materiál uvádí vedle nevhodné softwarové ergonomie elektronických systémů spisových služeb, které měly za následek problémy s přijetím u úředníků, také nedostatečnou podporu vedení úřadů. Také nebyly v původním materiálu stanoveny měřitelné cílové ukazatele a elektronické zpracování agend nereflektovalo v dostatečné míře dřívější procesy zpracování v analogové podobě.⁴¹

39 Gemeinsame Geschäftsordnung der Bundesministerien (GGO) - Stand 1. 11. 2011, online text dostupný [13.11.2012] z http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Veroeffentlichungen/ggo.pdf?__blob=publicationFile.

40 Blüze Wettmann, Andrea: Koncepce DOMEA. Archivní časopis 57, 2007, č. 1, s. 1–11.

41 Organisationskonzept elektronische Verwaltungsarbeit. Baustein Grundlagen + Bedarfsanalyse (Stand Mai 2012), Berlin 2012, s. 11.

Každý spolkový původce je podle §12 a přílohy 2 RgR povinen vypracovat a důsledně používat spisový plán (Aktenplan, Aktenplandatei), který má vycházet primárně z odborných agend původce a nikoliv z organizačního nebo čistě věcného hlediska. Pro většinu skupin plánu se doporučuje detailní hierarchické členění, maximálně však do 5 úrovní. I když to metodika neuvádí, ve skutečnosti jsou ovšem skupiny na nejnižších úrovních již vymezeny spíše z hlediska věcného nebo administrativně - typologického (např. Generalaktenplan pro obor spolkové justice používá již od své první verze z roku 1974 za optimální považované čtyřstupňové členění). Takto koncipované plány umožňují zařazovat jednotlivé spisy (Sachakten) do úzce vymezených skupin. Dále je doporučeno používat k tvorbě spisových znaků desetinný systém, přičemž při potřebě rozšířit hlavní skupiny (Hauptgruppen) nad počet 10 se mají další odlišovat písmeny. Vedle arabských číslic se na nejnižších úrovních (Betreffseinheiten) mohou vyskytovat i písmena nebo slovní výrazy (např. název pro skupinu institucí „Universitäten“ nebo geografický pojem „BY“ – Bayern). Zatímco RgR v příl. 2 připouští také tvorbu spisových plánů pouze pro část agendy (tzv. Teilkatalog), metodická příručka Spolkového archivu pro původce od tohoto výslovně odrazuje a požaduje plán celkový.⁴² V praxi však někteří spolkoví původci nižší než ústřední úrovně nemají spisové plány ve vyhovující podobě. Obecně se ve spisových normách klade důraz na transparentnost úřadování a přesné vymezení odpovědnosti a kompetencí navenek i v rámci úřadu. V tomto smyslu např. již oborový spisový řád justice z roku 1974 v §8 odst. 1 výslovně zapovídal až na přesně stanovené výjimky vedení tzv. Parallelakten, aby tak nedocházelo k souběžnému vyřizování jedné věci.⁴³

Německý model je specifický tím, že primární struktura evidenčních nástrojů vychází již v ryze administrativní fázi života budoucí archiválie od odpovědného útvaru původce. Podle §14 a příl. 4 RgR mají všichni spolkoví původci, a výslovně ministerstva, vést specifický druh evidence spisů, tzv. „Aktenverzeichnisse“, v podmínkách elektronického systému spisové služby označované jako „Aktendateien“. Obsahuje evidenční údaje dokumentů, které jsou primárně strukturovány podle spisů vyřizujících útvarů - u ministerstev podle referátů („aktenführende Stellen“). V takto vymezených souborech se u každého spisu uvádí příslušný spisový znak

42 Hoffmann, Heinz: Schriftgutverwaltung in Bundesbehörden - Einführung in die Praxis. Eine Darstellung des Bundesarchivs. Köln 2005, s. 26.

43 Anweisung für die Verwaltung des Schriftguts in Justizverwaltungsangelegenheiten – Generalaktenverfügung. Berlin 1974.

podle spisového plánu, a až sekundárně jeho číslo jednací, obsah, datum, zpracovatele a další oběh, odkazy na související spisy až po skartační lhůtu s označením, zda má být nabídnut při předání do meziarchivu jako archiválie, k výběru nebo ke zničení. Pro celý následující proces hodnocení dokumentů je přitom zásadní, že tento druh evidenčního soupisu se v ideálním případě má stát východiskem ke všem dalším dokumentům, jimiž původce nabízí a předává své dokumenty do meziarchivu. Všechna spolková ministerstva a zřejmě i ostatní spolkové úřady mají vlastní spisové řády. Platnost pro celou oblast spolkové i zemské správy má hodnotící model pro Spolkový úřad práce (v současnosti Spolková agentura práce), označovaný jako „Arbeitsverwaltung“. Původně byl vytvořen v letech 1992–1993 pracovní skupinou archivních správ Dolního Saska, Sárska a spolku za účelem určení způsobu a rozsahu skartačních řízení včetně určení příslušných zemských archivů. Na návrh spolkové země Sasko byla Konferencí archivních referentů jeho platnost omezena jen na původní země, neboť se nové země obávaly dosud nejasné situace s organizační konsolidací této organizace a také nezkušenosti s hodnocením těchto dokumentů. Platnost pro ně byla tedy omezena na deset let. Tento model rozděloval dokumenty na ty, které měly být nabídnuty všemi úřady a dále na ty, které úřady nabízejí v podobě rozsáhlejších souborů dokumentů (Sachakten) nebo jako ukázky ze spisů klientů (Leistungs- und Maßnahmeakten).⁴⁴ V roce 2000 došlo k znovuotevření diskusí o tomto modelu i pro nové členské země a následně k jeho úpravám. Spolkový archiv se zavázal každých pět let ve spolupráci se zemskými archivy konzultovat rozsah spisového plánu a dále jej optimalizovat vytvořením hodnotícího katalogu. Pokud se jedná o dokumenty se zvláštní vypovídací hodnotou, jsou nabízeny všemi úřady (např. u aktivní politiky zaměstnanosti navrhovány sumárně, příslušný archiv hodnotí podle obsahu a vybírá „časově typická“ a „zvláštní opatření“). Spisy ohledně příspěvků v nezaměstnanosti nabízí 16 vybraných agentur a spisy k příspěvkům bez trvalé hodnoty (např. doplatek ke zkrácené mzdě v zimních měsících atd.) jsou v ukázce jednoho spisu předávány zemskému archivu

44 Zwischenbericht der Arbeitsgruppe „Arbeitsverwaltung“ der Archivreferentenkonferenz des Bundes und der Länder (Stand: 02. 9. 2003), s. 4an, on-line text dostupný [13. 11. 2012] z http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/ark/zwischenbericht_sept2003.pdf; dále z dobové zkušenosti Schäfer, Udo – Treffeisen, Jürgen: Zur Bewertung der Akten und maschinenlesbaren Daten der Arbeitsverwaltung. In: Kretzschmar, Robert (Hrsg.): Historische Überlieferung aus Verwaltungsverfahren (Werkhefte der staatlichen Archivverwaltung Baden-Württemberg A 7). Stuttgart 1997, s. 195–209.

ve Schwerinu. Podobný model byl vytvořen pro Spolkovou policii a Spolkovou ochranu hranic na základě pověření Konference archivních referentů spolku a zemí mezi lety 2004 a 2006.⁴⁵ Mezi lety 2005–2008 vzniklo hodnocení statistik v digitální podobě u spolkového a zemských statistických úřadů.⁴⁶ Také proběhlo mezi lety 2005–2009 šetření vertikální příslušnosti archivů u orgánů finanční správy.⁴⁷

Jak již bylo uvedeno, je klíčovým legislativním východiskem k výběru archiválií povinnost původců nabízet všechny dokumenty vznikající z jejich činnosti po uplynutí jejich skartačních lhůt Spolkovému archivu k výběru, a to nejpozději 30 let po uzavření spisu (s výjimkami). V praxi jsou však dokumenty do meziarchivu ukládány již několik let po uzavření, přičemž skartační lhůta se pohybuje průměrně mezi 15 až 20 lety.⁴⁸ Původci mají podle §19 RgRl a jeho přílohy č. 6 vypracovat tzv. „vyřazovací katalog“ (Aussonderungskatalog), uvádějící pro každý typ dokumentů skartační lhůtu kromě mimořádných výjimek ne delší než 30 let od uzavření spisu a doporučení, zda má být nabídnut archivu jako archiválie, k výběru nebo ke zničení. V naprosté většině případů jsou tyto pomůcky včleněny do spisového plánu, jehož strukturu přejímají.

Spolkový archiv realizuje svůj model hodnocení skrze vypracování tzv. „hodnotících katalogů“ (Bewertungskatalogen), což jsou následovníci různých typových skartačních seznamů, které sestavovali archiváři někdejšího Ústředního státního archivu NDR ve spolupráci s odvětvovými správnými archivy.⁴⁹ V této práci donedávna pokračovalo oddělení B Spolkového archivu a byli to především pracovníci z jeho meziarchivů, kteří prováděli důkladné rozborů organizačního vývoje a agend existujících i zaniklých spolkových původců a analyzovali jejich předávací soupisy za

45 Abschlussbericht der Bund-Länder-Arbeitsgruppe „Schriftgut des Bundesgrenzschutzes/der Bundespolizei“, Berlin 2006, on-line text dostupný [13. 11. 2012] z http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/ark/xabschlussbericht_bppl_gesamt.pdf.

46 ARK-Arbeitsgruppe: Bewertung von Statistikerunterlagen. Abschlussbericht Mai 2008, on-line text dostupný [13. 11. 2012] z http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/ark/200805_ark_ag_statistikerunterlagen_abschlussbericht.pdf.

47 Abschlussbericht der ARK-Arbeitsgruppe zur Klärung der archivischen Zuständigkeiten für die Bundes- und Landes-finanzverwaltungen, on-line text dostupný [13. 11. 2012] z http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/ark/abschlussberichtend_fass.doc.

48 Rest, M.: Zwischenarchiv, s. 208.

49 K jejich vývoji a funkci podrobně Kalina, Tomáš: Skartační směrnice jako součást řešení nadprodukce úředního písemného materiálu centrálních institucí Německé demokratické republiky. Sborník archivních prací 26, č. 2, 1976, s. 433–464.

účelem upřesňování typologie dokumentů. Od poloviny 90. let tak pracně sestavili několik takovýchto katalogů, například ty, které podchycují dokumenty vyskytující se u všech ústředních spolkových institucí v podobě „Ressortübergreifender Bewertungskatalog für die Zentralabteilungen der Bundesministerien“ z roku 2004, který je průběžně aktualizovan. Uvádí typy dokumentů, které vznikají z činnosti organizačních útvarů, jejichž činnost je u většiny spolkových ministerstev a dalších ústředních institucí téměř identická (tzv. Zentralabteilungen). U každého typu doporučují jejich skartační znak (nikoliv lhůtu, ty si určuje sám původce s ohledem na své potřeby a předpisy). Typy dokumentů jsou rozdělené do pěti skupin, každá potom hierarchicky do podskupin: personální, organizační, provozní (včetně spisové služby), účetní a rozpočtové, odborná knihovna. Jako šestá se uvádí pouze u justičních institucí specifická skupina, tzv. „Justizariat“.

Do této skupiny metodických pokynů náleží také návod na vyřazování personálních spisů, které vznikají ve spolkové správě. Velmi jednoduše se tu určují k následnému výběru spisy těch osob, které splňují určitá kritéria z hlediska jejich služebního zařazení a data zaměstnání, a také těch, jejichž životní osudy mohou být „v centru veřejného zájmu“.⁵⁰

Ostatní dostupné skartační katalogy se vztahují pouze k dokumentům jednoho původce a navíc jen pro část jeho agendy v podobě výše zmíněných „Teilkatalogen“. Od roku 2003 vznikly takové pomůcky u Ministerstev vnitra, financí a justice a u Úřadu spolkového kancléře. Předpokládalo se, že na základě dílčích katalogů se budou sestavovat „generální skartační katalogy“ postihující dokumenty celého úřadu, dnes k tomu má nejbližší pouze fond Ministerstva vnitra. Katalogy vytváří samotní archiváři Spolkového archivu a to ve spolupráci s pracovníky spisové služby původce s využitím jejich vlastních spisových norem. Pomůcka vzniká teprve na základě analýzy již v mezearchivu uloženého archivního fondu, jehož název se tedy nemusí krýt se současným názvem předávajícího původce. Z hlediska archivní metodiky je pozoruhodné, že již v této předarchivní fázi se tedy rozhoduje o málokdy později změněném vymezení fondu vzhledem k jeho původcům. Základní struktura nevychází ze spisového plánu, jako je tomu u skartačních plánů vzniklých u původců, nýbrž dokumenty

50 Strategiepapier Bewertungsgrundsätze (Dokumentationsprofil) des Bundesarchivs für Unterlagen der Bundesrepublik Deutschland (Stand Mai 2011), Anhang 1: Informationen zur Aussonderung und Abgabe von Personalunterlagen der Bundesverwaltung, Bundesarchiv, on-line text dostupný [13. 11. 2012] z http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/bewertungsgrundsaeetze_anhang_1-1.pdf.

jsou seskupeny podle aktuálních referátů. U každého z nich jsou odkazy na všechny jeho organizační předchůdce s vyznačením doby jejich existence a s odkazem na příslušný organizační řád. Katalog proto uvádí jako samostatné skupiny i ty dokumenty, které vznikly z činnosti organizačních útvarů, které v minulosti zanikly bez nástupců, například po ztrátě příslušné agendy. U každého typu dokumentu se uvádí jeho aktuální spisový znak rozlišující, zda se má dokument archivovat (A-archivwürdig), zničit (K-kassabel), nebo zda je třeba provést hodnocení (D - Durchsicht). Především u poslední skupiny se uvádějí pod čarou vysvětlující poznámky, daleko častější a obsáhlejší než je zvykem v našich skartačních plánech. Zvláštní skupinou dokumentů v těchto katalogích jsou tzv. „Fachneutrale Akten - FN“ které se opakují ve většině odborných referátů a vznikají z jejich všeobecných aktivit.

Tvorba takovýchto skartačních směrnic je velmi náročná časově i odborně a je nutné je na základě informací od původců neustále aktualizovat. Problémem v tomto ohledu je od 80. let zesilující organizační nestabilita spolkových ministerstev. V roce 2003 proto byla zřízena „Projektová skupina pro racionalizaci výběru“, jejímž cílem je vytvořit koncepci a strategii hodnocení u původců v podmínkách rozmáhajícího se zpracování dokumentů v digitální podobě. Výsledkem je stručný, o to však pregnantnější „Strategický dokument – Zásady Spolkového archivu k výběru dokumentů Spolkové republiky Německo“ z května 2011.⁵¹ Uvádí v nejobecnější podobě hlavní druhy archiválií, které je třeba vybírat u následujících skupin spolkových původců v péči Spolkového archivu: Úřady spolkového prezidenta a spolkového kancléře se běžným postupům vymykají, především pro jejich mimořádnou průřezovou pozici mezi ostatními institucemi. Vědomě se u těchto původců ponechávají ve velké míře jako archiválie i dokumenty sem pouze zasílané na vědomí nebo k formální vidimaci. V těchto případech tedy přežívá tradiční archivní názor, že pro badatele jsou takovéto průřezové soubory ideálním odrazovým můstkem do dalších fondů a navíc teoretickým zdrojem v jiných fondech chybějících dokumentů. S tím souvisí i nejvyšší podíl archiválií u fondů těchto původců – až 50% z celkové produkce. U druhé skupiny ministerstev, a na jejich úroveň postavených spolkových úřadů, se připomíná, že pokud tyto v určité míře vykonávají

51 Strategiepapier Bewertungsgrundsätze (Dokumentationsprofil) des Bundesarchivs für Unterlagen der Bundesrepublik Deutschland (Stand Mai 2011), on-line text dostupný [13. 11. 2012] z http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/bewertungsgrundsaeetze2.pdf.

v rámci své odbornosti též čistě operativní činnosti, příslušné dokumenty se u nich nevybírají jako archiválie – na rozdíl od jim podřízených spolkových institucí, kde mají být předmětem uvážlivého výběru. Právě u těchto původců má být kritériem hlavně charakter jejich agend nebo činností. U odborných ale rutinně prováděných agend lze nanejvýš jako archiválie ponechávat vzorky nebo ukázky, u ostatních původců s obdobnou nebo totožnou agendou může vstoupit do hry i hledisko geografické. U činností specifických nebo výjimečných v rámci jednoho původce je ale nezbytné individuální hodnocení. Zvláštní skupinou z hlediska příslušnosti ke Spolkovému nebo zemským archivům, jsou různé pracovní spolkové a zemské pracovní skupiny, komise a grémia různého právního charakteru. Jejich dokumenty s vysokým podílem archiválií se převážně ukládají u Spolkového archivu. U Spolkového ústavního soudu se doporučuje archivovat všechny rozsudky a usnesení, zatímco u ostatních spolkových soudů, které jsou nejvyššími odvolacími instancemi, doporučuje Strategie vybírat k archivaci pouze spisy týkající se případů zcela výjimečného charakteru a naopak v daleko větší míře tyto spisy určovat za archiválie u soudů nižších instancí. Tento dokument uzavírá přehled nejdůležitějších agend, z nichž vznikají archiválie u výše uvedených skupin původců. To dokazuje reflexi výše uvedených metodických diskusí probíhajících v té době. Tradiční pojetí hodnocení Spolkového archivu se posunulo částečně směrem k posuzování samotných agend z hlediska toho, zda při nich u daného druhu původce vznikají archiválie a v jaké informační kvalitě.

Hlavním principem činnosti meziarchivů Spolkového archivu při předarchivní fázi, hodnocení a předávání dokumentů, je důsledné uplatňování provenienčního principu v podobě tzv. „Federführungsprinzip“. Na začátku 80. let 20. století jej zavedl Spolkový archiv z důvodu enormního nárůstu rozsahu předávaných dokumentů. Hlavním principem tohoto modelu bylo získat co nejvyšší množství informací s co nejmenším množstvím materiálu.⁵²

Každá veřejnou správou projednávaná záležitost musí mít jednoznačně určenou instituci, a v jejím rámci konkrétní organizační útvar, který za vyřízení zodpovídá – tzv. „Aktenführende Stelle“ (§ 5 RgR a řada ustanovení GGO). U spolkových ministerstev to jsou referáty. Z toho se odvíjí vztah původce

52 Kreikamp, Dieter: Das Bewertungsmodell des Bundesarchivs – Federführung als Bewertungskriterium. In: Wettmann, Andrea (Hrsg): Bilanz und Perspektiven archivischer Bewertung. Beiträge eines Archivwissenschaftlichen Kolloquiums (Veröffentlichungen der Archivschule Marburg 21). Marburg 1994, s. 83–87, zde s. 83.

a jeho části k dokumentům vzniklých při vyřizování konkrétní odborné záležitosti, vyjádřený výše zmíněným principem. Ten lze formulovat jako zásadu, že za dokument při nabízení k výběru a jeho předání do meziarchivu nebo konečného archivu, u podřízených spolkových institucí, zodpovídá vždy pouze jedna instituce a jeden její útvar a to ten, který příslušnou agendu vyřizoval rozhodujícím způsobem. Ostatní útvary téže instituce se pojmají z hlediska této příslušnosti k dokumentu (Zuständigkeit) jako pouze „spolupůsobící“ (Mitwirkenden), i když třeba původně záležitost sami vyvolali nebo na vyřizování věci významně participovali. V tomto smyslu rozlišoval interní metodický pokyn Spolkového archivu z roku 1985 různé odstíny spolupůvodcovství archiválie, od „qualifizierte Mitwirkung“ po „unklare Zuständigkeit“.⁵³ Archiváři Spolkového archivu hodnotí praktické důsledky aplikace uvedeného principu velmi pozitivně. Jsou to také tyto za vedení spisu odpovědné referáty, které zodpovídají za kvalifikovaný návrh dokumentů k výběru archiválií, zatímco ostatní útvary jejich kopie nebo stejnopisy navrhují ke zničení.

Postup původce při nabídce analogových i digitálních dokumentů Spolkovému archivu zachycují ve smyslu §2 archivního zákona pro všechna spolková ministerstva §19–23 výše uvedených Směrnic RgR. Jejich přílohy č. 7–8 se vzory závazných formulářů předepisují, jak mají být dokumenty do spolkového meziarchivu předány. Na rozdíl od našeho skartačního řízení a na rozdíl od spolkových institucí ministerstvům podřízených, neprovádějí archiváři Spolkového archivu hodnocení u těchto původců. U nich se pouze vyřazují ty druhy bezvýznamných dokumentů, jež nepodléhají nabídkové povinnosti. Na každém spolkovém ministerstvu zajišťuje nabídku a předání těchto dokumentů organizační útvar, pověřený správou registratury, podle doporučení „DOMEA – Konzept“ vždy centrálního charakteru.

Zásadním opatřením je, že pokud jednotlivé přejímky pocházejí z činnosti více než jednoho útvaru, obvykle referátu ministerstva, rozdělují se podle zmíněného „Federführungprinzip“ již při předání od původce na soubory dokumentů z činnosti jednoho referátu nebo jeho organizačních předchůdců. Ke každému takto organizačně vymezenému souboru se připojuje před předáním do meziarchivu elektronická průvodka (Vorblatt), která o něm uvádí všechny souhrnné údaje: zkratka předávajícího původce, jeho aktuální za předání odpovídající organizační útvar (obvykle na úrovni referátu), datum předání do ústřední spisovny úřadu, datum předání do meziarchivu, souhrnný popis obsahu dokumentů, rozsah let

53 Tamtéž, s. 85an.

vzniku dokumentů a spisová značka podle hlavních skupin časově příslušného spisového plánu. Pro pozdější zpracování fondu je nejdůležitější, že se mají uvádět kromě současného také všechny útvary, které byly v minulosti vůči těmto dokumentům v roli „aktenführende Stellen.“ a to pokud lze zjistit i s daty jejich existence. Ukládací jednotky takto vymezených souborů musí tvořit samostatnou řadu pořadových čísel. K průvodce náleží v programu MS Excell v požadovaném formátu zpracovaný soupis obsahu každé ukládací jednotky „Abgabenliste“, kde se uvádí jeden nebo více spisových znaků podle dobového spisového plánu, souhrnný obsah v ní uložených spisů, celkový rozsah let uzavření spisů a nejdelší skartační lhůta. I když se v jednom takovém souboru běžně nalézají ukládací jednotky s různými lhůtami, v meziarchivu se ukládá každý soubor pohromadě. Původce si může domluvit se Spolkovým archivem prodloužení některých lhůt, ale jen ve zcela výjimečných případech i na dobu delší 30 let.

Vlastní hodnocení a výběr provádějí až pracovníci meziarchivu a mají k tomu podstatně příznivější podmínky než naši archiváři při běžném skartačním řízení prováděném u původce. Jednak získávají z výše uvedených průvodních dokumentů podstatně více informací a to v přehledně formalizované podobě. Především však usnadňuje hodnocení skutečnost, že probíhá přímo v meziarchivu, kde je kdykoliv možný aktuální přehled, i fyzická kontrola, které útvary a jak pravidelně předávají. Pokud tedy u původce dojde ke ztrátě dokumentů, lze je doplnit z přejímek od jiných útvarů, kde se nalézají jejich stejnopisy nebo kopie.

V meziarchivu se po fyzickém převzetí provádí alespoň namátková kontrola výše popsané předávací dokumentace (tato fáze se někdy nazývá „Anbieteverzeichnis“), a potom se zde veškerá data z ní převádějí do akvizičního modulu (Akzesionierung) informačního archivního systému BASYS 2 (nástupce někdejšího systému BASYS S).⁵⁴ Na zmíněné průvodním listu ke každé části přejímky, vymezené podle odpovědného organizačního útvaru, se až v meziarchivu doplní archivní signatura (Archivsignatur), která je obdobou našeho přírůstkového čísla. V připojeném soupisu se také až v meziarchivu doplní k popisu každé ukládací jednotky tzv. „archivní číslo“ (Archivnummer). Od té chvíle se soupis označuje jako předávací soupis (Abgabenverzeichnis) a získává k němu přístup také původce. Podle obou archivem přidělených identifikátorů

54 Přehledně k tomu Martin-Weber, Bettina: BASYS 2. Unterstützung aller archivischen Arbeitsprozesse im Bundesarchiv mittels einer integriertern Archivverwaltungssoftware. In: Maier, Gerald – Fritz, Thomas (Hrsg.): Archivische Informationssysteme in der digitalen Welt. Aktuelle Entwicklungen und Perspektiven. Stuttgart 2010, s. 105–123.

bude pak objednávat dokumenty k nahlédnutí v meziarchivu nebo jako poměrně častou záplůčku. Uvedená archivní čísla se poté převádějí v systému BASYS 2 spolu s popisem po výběru zbývajících archiválií do konečné archivní pomůcky pro vzniklý archivní fond.

Na rozdíl od české archivní praxe se tedy archivní fondy utváří fyzicky i evidenčně fakticky již od první přejímky do meziarchivu, to znamená již v předarchivním stádiu. A to i přesto, že zde uložený otevřený fond s existujícím původcem obsahuje nejen průběžně přibývající archiválie, ale z velké části i dokumenty postupně vyřazované ke zničení. Podle organizačních útvarů rozdělené a evidované přejímky se fyzicky ukládají v meziarchivu v rámci jednotlivých fondů primárně přírůstkovým způsobem, ale podle možnosti se přihlíží i k organizačnímu členění původce. Průběžným vyřazováním ukládacích jednotek s prošlými skartačními lhůtami z celého fondu najednou se starší přejímky fyzicky zmenšují stále výrazněji, až by z nich měly zbývat jenom archiválie v původních ukládacích jednotkách s původními archivními čísly. Do uvolněných míst v regálech se podle velikosti postupně umisťují nové nebo obdobně redukované přejímky téhož původce. Podmínkou je stále aktualizovaný lokační přehled až do ukládacích jednotek. Tak důsledný přírůstkový systém bez ohledu na jednotlivé fondy, natož jejich vnitřní členění, jaký byl počátkem 80. a do poloviny 90. let 20. století důsledně aplikován v meziarchivu ve francouzském Fontainebleau, se v meziarchivech Spolkového archivu nerealizuje.

Odlisný postup při hodnocení probíhá u podřízených spolkových institucí a je velmi blízký našemu skartačnímu řízení. Dokumenty se nabízejí po uplynutí jejich skartačních lhůt přímo Spolkovému archivu na základě seznamů obdobných těm, jež vyhotovují podle uvedené směrnice RgR ministerstva pro meziarchivy. Vlastní hodnocení provádějí pracovníci té části oddělení B (Berlín nebo Koblenz) podle hlavního sídla instituce, a to buď pouze podle elektronicky zaslaných nabídkových seznamů, nebo přímo u původce, pokud to charakter dokumentů vyžaduje. Na rozdíl od ústředních institucí však dochází k detailnímu výběru u původce od 90. let jen mimořádně.

Jedním z podstatných hledisek úspěšnosti akvizičního systému archivu je procentuální podíl vybraných archiválií z celkové dokumentární produkce všech původců. V tomto ohledu se jeví výsledky Spolkového archivu jako dlouhodobě srovnatelné s jinými evropskými národními archivy. Ačkoli neexistuje žádné paušální metodické doporučení, sleduje se tento ukazatel především v souhrnných hodnoceních a statistikách. Oficiálně uvádí Spolkový archiv výběr archiválií z dokumentů ústředních spolkových institucí

v rozsahu 5–10%, ovšem patrně bez těch původců, kteří provozují vlastní archivy.⁵⁵ Jakousi představu o velikosti celkové produkce dokumentů v analogové podobě naznačuje údaj, že roční přírůstky obou spolkových meziarchívů činí dohromady v posledních letech asi 6000 bm. Při srovnání s počátkem 90. let, kdy se údaj pohyboval mezi 3000–5000 bm to naznačuje jejich neustálý nárůst, přestože je snaha i na spolkové úrovni zavést elektronické systémy spisové služby. Procentuální zastoupení se liší podle typu původce: zatímco u průřezového Úřadu spolkového kancléře se ponechává minimálně 50%, z registratur ústředních spolkových úřadů se vybírá asi 10–15 % a u podřízených spolkových úřadů by neměl průměrný ukazatel klesnout pod 7%. U posledně jmenované skupiny původců je ale celkový odhad velmi obtížný, u některých z nich by bylo racionálním řešením uchovat jako archiválie téměř kompletní dokumentární produkci u promyšleně zvoleného vzorku původců jednoho typu a dokumenty vzniklé u ostatních už vůbec neuchovávat jako archiválie. K tomu se zatím přikročilo u výše uvedených vytvořených hodnotících modelů Spolkové agentury práce a Spolkové policie/Spolkové ochrany hranic, např. vzorkováním vyšetřovacích spisů.⁵⁶

Závěrem je tedy možné konstatovat, že ačkoli se německé archivnictví, zejména na spolkové úrovni, nachází v nelehké situaci způsobené značnou právní nejistotou při přijímání novelizace spolkového archivního zákona i ne zatím příliš podařenou implementací elektronických systémů spisových služeb, nabízí pro české archivnictví řadu inspirací. Je to využití různých metod hodnocení dokumentů na základě dlouhodobě zpracovávaných modelů nebo zajímavé poznatky z dlouhodobé aplikace různých metod tvorby vzorků. Zejména je to ale rozsáhlá, někdy i bouřlivá, odborná debata o tom, kde všude je v dnešní postindustriální pluralitní společnosti nutné hledat archiválie k tomu, abychom budoucím generacím umožnili nalézt relevantní odpovědi na otázky, které si budou ke své minulosti klást.

55 Das Bundesarchiv. Dienstleister für Forschung, Öffentlichkeit und Verwaltung, Koblenz 2012, s. 53

56 Kriterien für die Auswahl von anzubietenden Einsatz- und Ermittlungsakten der Bundespolizei (BAN-Akten, KAN-Akten, Akten betreffend unbekannte Täter, Rückführungsakten, polizeiliche Berichte, interne Ermittlungen u.a.), on-line text dostupný [13. 11. 2012] z http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/bewertungsgrundsaeetze_anhang_2-1.pdf.